

Τό Πρόσωπο στήν Ὁρθόδοξη Παράδοση

Πρόσωπο καί κοινωνικά προβλήματα

Ὑπάρχουν μερικοί πού νομίζουν ὅτι ὅλα ὅσα γράφονται σχετικά μέ τό πρόσωπο εἶναι φιλοσοφικο-θεολογικές ἐνασχολήσεις, πού δέν ἔχουν καμμιά σχέση μέ τήν σύγχρονη ζωή. Θεωροῦν ὅτι χύνεται πολύ μελάνι καί καταναλώνεται πολύς χρόνος, ἀλλά καί ἐνεργητικότητα γιά ἕνα θέμα θεωρητικό, τήν στιγμή κατά τήν ὁποία ὑπάρχουν τόσα κοινωνικά προβλήματα ἄλυτα, τά ὁποῖα ἐπιδέχονται μιά λύση. Μάλιστα, θέτουν ἐναγώνια ἐρωτήματα. Λέγουν: τί νόημα ἔχει ὅλη αὐτή ἡ ἀναφορά στό πρόσωπο, ὅταν στίς κοινωνίες μας ὑπάρχει τόση ἀνισότητα, τόσος βαθύς πόνος, ὅταν ζοῦμε τόν ἐφιάλτη τοῦ πολέμου, τοῦ πυρηνικοῦ ὀλέθρου καί τῆς οἰκολογικῆς καταστροφῆς; Ὅταν στήν κοινωνία μας ὑπάρχει τόσος διασμός σέ ὅλα τά ἐπίπεδα, πῶς δικαιολογεῖται ἡ ἐνασχόληση μέ ἕνα τέτοιο θέμα;

Εἶναι προφανές ὅτι ὅσοι ἰσχυρίζονται κάτι τέτοιο εἶναι ὑπέρμαχοι τοῦ κοινωνικοῦ χαρακτήρα τοῦ Χριστιανισμοῦ ἢ τέλος πάντων κινοῦνται ἀπό ἄλλα ἐλατήρια. Γεγονός πάντως εἶναι ὅτι προτάσσουν τήν λύση τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Πάνω στίς ἀντιρρήσεις αὐτές θά ἤθελα νά καταγράψω μερικές σκέψεις.

Ἡ διδασκαλία περί τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου εἶναι ἕνα ὑπαρξιακό γεγονός. Οἱ Πατέρες ὅταν ἀσχολήθηκαν μέ θεολογικά θέματα, δέν τό ἔκαναν ἀπό φιλοσοφική ἐνασχόληση, ἀλλά ἀπό τήν βεβαιότητα ὅτι ἡ ἀλλοίωση τοῦ δόγματος περί τοῦ Θεοῦ κλονίζει σοβαρά τό θέμα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλωστε, τά δόγματα εἶναι φάρμακα πού θεραπεύουν

τόν άνθρωπο καί τόν ὀδηγοῦν στήν ἀπόκτηση τῆς υἱείας. Τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τό θέμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐνασχόλησή μας μέ τό τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, ποιὰ εἶναι ἡ ὄντολογία τοῦ ἀνθρώπου καί οἱ διαπροσωπικές σχέσεις, ποιός εἶναι ὁ βαθύς σκοπός τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι θέματα πού ἀποτελοῦν τήν πεμπτουσία τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλά καί θέματα πού ἐνδιαφέρουν ἄμεσα τόν ἄνθρωπο. Ἄλλωστε, τά λεγόμενα ὑπαρξιακά προβλήματα ἔχουν τήν πρώτη θέση στήν σύγχρονη ζωή.

Οἱ ἀναλύσεις γιά τό πρόσωπο εἶναι ἀπαραίτητες, γιατί μέσα ἀπό αὐτό τό πρίσμα μποροῦμε νά λύσουμε καί τά κοινωνικά προβλήματα. Δέν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ κοινωνία ἐκτός τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἀρρωσταίνει τήν κοινωνία καί ὅλους τούς κοινωνικούς θεσμούς. Τό ἀρρωστημένο πρόσωπο δημιουργεῖ ποικίλες ἀναταραχές καί εἶναι παράγων διαιρέσεως. Τό προσωπεῖο εἶναι αὐτό πού καταργεῖ τήν ἐνότητα τῆς κοινωνίας. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πραγματικά πρόσωπο, τότε δέν μπορεῖ νά ζήσῃ τήν ἀγάπη καί τήν ἐλευθερία. Αὐτόματα οἱ κοινωνίες κυριαρχοῦνται ἀπό τήν τυραννία καί τό μίσος.

Μέ αὐτό πού λέγω δέν ἐννοῶ ὅτι θά περιμένουμε πρῶτα τήν βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου καί στήν συνέχεια θά βελτιώσουμε τίς κοινωνίες. Οἱ ἀγῶνες ὅμως πρέπει νά γίνονται παράλληλοι, μέ προτεραιότητα τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου. Ὅσοι δίνουν προτεραιότητα στά κοινωνικά προβλήματα, ἀγνοοῦν τήν πραγματικότητα καί ἀκόμη διακατέχονται ἀπό μιὰ δυτική ἀντίληψη γιά τήν λύση αὐτῶν τῶν προβλημάτων. Διακατέχονται ἀπό τήν ψευδαίσθηση ὅτι ἡ βελτίωση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν θά ἐπιφέρει τήν βελτίωση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ πραγματικότητα ὅμως εἶναι τραγική. Ἡ ἐπιγράτση τῆς εἰρήνης καί τῆς δικαιοσύνης, χωρίς τήν θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου, χωρίς ὁ ἄνθρωπος νά γίνῃ πραγματικός ἄνθρωπος ἀπο-

καλύπτει όλη τήν τραγικότητα τής ύπάρξεως. Καί τότε δέν θά μπορέση κανείς νά τόν θεραπεύση.

Οί Πατέρες έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στόν άνθρωπο. Άλλωστε αυτός είναι ή κορωνίδα τής δημιουργίας, ό μικρόκοσμος μέσα στόν μεγαλόκοσμο, ή περίληψη όλης τής δημιουργίας. Μέσα από τόν άνθρωπο λύνονται όλα τά άλλα προβλήματα. Μπορεί, βέβαια, νά μή λυθοῦν γενικά και αντικειμενικά, άλλα ό άνθρωπος μέ τήν αναγέννησή του δέν περιορίζεται από αυτά, τά υπερβαίνει και στήν πραγματικότητα τά λύει στά όρια τής προσωπικής του ζωής. Δέν τόν έγγίζουν τά προβλήματα, δέν τοῦ δεσμεύουν τήν έλευθερία. Ό άνθρωπος, ως αναγεννημένος, ως πρόσωπο ύπάρχει και ζή τήν βαθιά ειρήνη, παρά τίς ύπάρχουσες κοινωνικές άκαταστασίες. Άγαπᾶ, παρά τήν τραγικότητα τής ανθρώπινης ζωής. Έξέρχεται από τήν φυλακή τῶν αισθητῶν, υπερβαίνει και αυτόν άκόμη τόν θάνατο.

Οί άγιοι Πατέρες δίνουν μεγάλη σημασία και βαρύτητα στην έσωτερική καθαρότητα τοῦ ανθρώπου, στόν άγώνα νά αποκτήση τήν έσωτερική ειρήνη και τήν έσωτερική έλευθερία. Αυτή δέ ή έσωτερική ειρήνη και έλευθερία επιτυγχάνεται μέ τόν ήσυχασμό και είναι αυτό πού μπορεί νά ονομασθῆ ήσυχία κατά Θεόν. Μέσα από τήν πληθύν τῶν πατερικῶν χωρίων θά επιλέξω τήν διδασκαλία τοῦ άββά Ίσαάκ τοῦ Σύρου.

Ό όσιος γράφει ότι ή άμεριμνία και ή κατά Χριστόν ήσυχία «βαθμής ύψηλοτέρα έστί τής βαθμίδος τῶν έλεημόνων... Ή έλεημοσύνη, όμοία έστί τῆ παιδοτροφία· ή δέ ήσυχία, άκρότης έστί τελειώσεως». Έκεινος πού έχει μέριμνα τῶν πολλῶν «δοῦλός έστί τῶν πολλῶν». Έκεινος πού έγκατέλειψε τά πάντα και ενδιαφέρεται για τήν κατάσταση τής ψυχής του, «οὔτος φίλος έστί τοῦ Θεοῦ». Πολλοί είναι αυτοί

πού ασκοῦν τό πρῶτο ἔργο, σπάνιοι ὅμως οἱ ασκοῦντες τό δεύτερο, δηλαδή τήν ἡσυχία.

Σέ ἓνα ἄλλο σημεῖο ὁ ἀββᾶς Ἰσαάκ ὁ Σύρος εἶναι καταπληκτικός. Συγκρίνει αὐτούς πού κάνουν θαύματα καί σημεῖα στόν κόσμο μέ αὐτούς πού ἐργάζονται τήν ἡσυχία, πού ζοῦν ἡσυχαστικά, καί βρίσκει τούς δεύτερους ἀνωτέρους ἀπό τούς πρώτους. Γράφει συγκεκριμένα: «Μή συγκρίνης τούς ποιοῦντας τά σημεῖα, καί τέρατα, καί δυνάμεις ἐν τῷ κόσμῳ τοῖς ἡσυχάζουσιν ἐν γνώσει. Ἀγάπησον τήν ἀργίαν τῆς ἡσυχίας, ὑπέρ τό ἐμπλήσαι πεινῶντας ἐν κόσμῳ, καί ἐπιστρέψαι πολλά ἔθνη εἰς προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ· κρεῖσσον γάρ σοι σεαυτόν λύσαι τοῦ συνδέσμου τῆς ἀμαρτίας, ἣ ἐλευθερῶσαι δούλους ἐκ δουλείας. Βέλτιόν σοι εἰρηνεῦσαι μετά τῆς ψυχῆς σου ἐν ὁμονοίᾳ τῆς ἐν σοί τριάδος, λέγω δὴ σώματος, καί ψυχῆς, καί πνεύματος, ἣ εἰρηνεύειν τῇ διδαχῇ σου τούς διεστῶτας».

Στήν συνέχεια ὁ ἀββᾶς Ἰσαάκ αἰτιολογεῖ αὐτήν τήν προτίμηση. Γράφει ὅτι πολλοί ἐπετέλεσαν δυνάμεις καί ἀνέστησαν νεκρούς καί κουράστηκαν γιά νά ἐπιστρέψουν πεπλανημένους, καί ἔκαναν μεγάλα θαύματα καί δι' αὐτῶν πολλοί ὀδηγήθηκαν στήν ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ. Καί ὅμως αὐτοί οἱ ὁποῖοι ἄλλους ζωοποίησαν μετά «πεπτώκασιν εἰς μιανρά πάθη, καί ὀδελυκτά, καί ἑαυτούς ἐθανάτωσαν, καί σκάνδαλον τοῖς πολλοῖς ἐγένοντο ἐν τῇ φανερωθείσῃ ὑπ' αὐτῶν πράξι». Καί αὐτό ἐγινε γιατί, ὅπως λέγει, ἐνῶ ἦταν ἄρρωστοι στήν ψυχή, δέν φρόντισαν προηγουμένως γιά τήν θεραπεία τους, καί ἔτσι ἄρρωστοι καθῶς ἦταν «δεδώκασιν ἑαυτούς εἰς τήν θάλασσαν τοῦ κόσμου τοῦτου τοῦ ἰάσασθαι τάς ψυχάς τῶν ἄλλων», καί γι' αὐτό ἔφθασαν στό σημεῖο νά ἀπωλέσουν «τάς ψυχάς αὐτῶν ἐκ τῆς ἐλπίδος τοῦ Θεοῦ». Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἐνασχόληση μέ τά κοινωνικά προβλήματα προϋποθέτει ἄν-

θρωπο θεραπευμένο, διαφορετικά αντί να λύση προβλήματα, δημιουργεί ακόμη περισσότερα. Ἐπίσης φαίνεται ὅτι προτεραιότητα ἔχει ἡ λύση τῶν ὑπαρξιακῶν προβλημάτων, πού βασανίζουν στήν κυριολεξία τόν ἄνθρωπο.

Στήν διδασκαλία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ φαίνεται καθαρά ὅτι ὅλα τά κοινωνικά προβλήματα καί ὅλες οἱ ἀνωμαλίες προέρχονται ἀπό τόν σκοτασμό τοῦ νοός. Λέγει χαρακτηριστικά: «νοῦς ἀποστάς τοῦ Θεοῦ ἡ κτηνώδης γίνεται ἡ δαιμονιώδης, καί τῶν ὄρων ἀποστήσας τῆς φύσεως ἐπιθυμεῖ τῶν ἀλλοτρίων καί κόρον φιλοκερδίας οὐκ οἶδε ταῖς σαρκιαῖς ἐπιθυμίαις ἔκδοτον ἑαυτόν ποιεῖ, καί μέτρον ἡδονῆς οὐ γινώσκει. Τιμᾶσθαι βούλεται παρά πάντων ὁ δι' ἔργων ἑαυτόν ἀτιμάζων καί πάντας θέλει κολακεύειν καί συναινεῖν καί συμπράττειν ταῖς ἐκείνου γνώμαις, καί μή τούτου τυγχάνων (πῶς γάρ;) ὀργῆς ἀκαθέκτου πληροῦται καί ὁ θυμός αὐτῷ καί ἡ κατά τῶν ὁμοφύλων ὀρμή, κατά τήν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεις· καί ἀνθρωποκτόνος ὁ ἄνθρωπος γίνεται, καί τῷ ἐξ ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνῳ σατᾶν ἀφομοιωμένος ὁ κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονώς».

Ἐδῶ φαίνεται ὅτι ὁ σκοτασμός τοῦ νοός συνδέεται μέ τήν ἔκπτωση ἀπό τήν κοινωνία μέ τόν Θεό καί τήν ὁμοίωση μέ τόν διάβολο, καί αὐτό ἔχει φοβερές συνέπειες γιά τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἀφού ἀπομακρύνεται ἀπό τά ὅρια τῆς φυσικῆς του ζωῆς, ἐπιδίδεται στήν φιλοκερδεια, ἐπιθυμεῖ τά τοῦ πλησίον του, ἐπιδιώκει τήν ἱκανοποίηση τῶν σαρκικῶν τοῦ ἐπιθυμιῶν, χωρίς νά ἔχη μέτρο ἡδονῆς, ἐπιθυμεῖ τόν ἔπαινο καί τήν τιμή τῶν ἄλλων, περιπίπτει στά πάθη τῆς κολακειᾶς καί τῆς συμπλεύσεως μέ τίς ἀδικίες καί τίς γνῶμες τῶν ἄλλων, ὀργίζεται καί θυμῶνει καί γενικά ὁμοιοῦται μέ τά θηρία καί τόν διάβολο. Ὅλες αὐτές οἱ κοινωνικές συνέπειες εἶναι καρπός καί ἀποτέλεσμα τοῦ σκοτασμοῦ τοῦ νοός. Αὐτό ση-

μαίνει ότι, όταν ο άνθρωπος προσπαθῆ νά θεραπεύεται ἐσωτερικά, όταν ἀγωνίζεται νά συγκεντρώνη τόν νοῦ του καί νά τόν στρέφῃ στόν Θεό, τότε καί ὁ ἴδιος ἀπαλλάσσεται ἀπό τήν τυραννία τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων, ἀλλά καί βοηθᾷ ἀποτελεσματικά στήν λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν. Γι' αὐτό εἶναι πρωταρχική ἀνάγκη νά θεραπευθῆ ὁ ἄνθρωπος ἐσωτερικά.